

doi: 10.32612/uw.2543618X.2025.pp.311-326

Przegląd Środkowo-Wschodni, 10, 2025

ISSN 2543-618X eISSN 2545-1324

Nr art. 20251016

Data przesłania: 13.05.2025

Data akceptacji: 17.06.2025

Олена Денисевич/Olena Denysevych

Polska Akademia Nauk

ORCID: 0009-0008-4371-136X

e-mail: o.denysevych@gmail.com

Кордони в українській та польській психолінгвістичній перспективі

Granice w ukraińskiej i polskiej perspektywie psycholingwistycznej

W artykule przedstawiono analizę semantyczną pól asocjacyjnych ukraińskich i polskich respondentów konceptu „granice”. Wyniki zawarte w polach asocjacyjnych uzyskano metodą swobodnego eksperymentu asocjacyjnego po pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Pojęcie „granicy” jest rozpatrywane jako złożone zjawisko, które jest badane z różnych perspektyw – migracji, geopolityki, antropologii, historii i językoznawstwa. Analiza semantyczna ukraińskich i polskich pól asocjacyjnych ujawniła wiele wspólnych oznak reakcji na słowo-bodziec GRANICE. Reakcje wypełniające dwa pola asocjacyjne mają wspólne powiązania semantyczne, gdzie granice są rozumiane jako pewne ograniczenia, oddzielne ruchy lub ograniczenia psychologiczne. Wspólne powiązania tworzą reakcje oznaczające działania związane z granicami, jakościową ocenę i rozumienie granic jako atrybutu państwowości. W ukraińskim polu asocjacyjnym mamy reakcje, przekazujące realia wojny w ukraińskim polu asocjacyjnym: *uchodźcy 4; wojna 3; obca ziemia 3; łzy 1; noc 1; smutek 1; krew 1*; w polskim polu asocjacyjnym najdziemy więcej reakcji, które wyznaczają granice psychologiczne: *wartościowe 1; granice emocjonalne 1; asertywność 1; granice emocjonalne 1 itp.*

Słowa kluczowe: granice, pole asocjacyjne, eksperyment asocjacyjny, świadomość językowa, wojna

Вороже вторгнення росії в Україну сколихнуло увесь світ. Постало питання, як зупинити зло, які засоби боротьби будуть ефективними? Війна в Україні показала, що зло не є локальним, а має вплив на всі сфери життя не лише однієї країни. Не тільки Україна зазнає трансформаційних змін, науковці стверджують, що увесь сучасний світ можна сміливо назвати багатовимірним роздоріжжям, переходом, що затягнувся, тривалим трансформаційним досвідом, який принципово не може бути завершений¹. Складні часи та постійні випробування українців через війну змушують відчувати себе на роздоріжжі – відсутність безпеки, страх за життя своє та близьких, невідоме майбутнє ці та багато інших факторів стають важким кризовим досвідом.

Війна, зокрема впливає на людські взаємини, комунікацію, змінює картину світу та ін. Люди стають чутливими до слів, слова набувають різних значень під впливом подій. У цьому контексті психолінгвістика може бути інструментом для пошуку ключа до кращого розуміння один одного, якого сенсу ми надаємо словам, у яких контекстах ми їх використовуємо, як середовище та події впливають на значення. У цьому дослідженні ми розглянемо концепт ‚кордони’ у психолінгвістичній перспективі, яку нам відкривають результати вільного асоціативного експерименту. Як реалії війни вплинули на поняття та розуміння кордону українцям та поляками?

У науковій літературі поняття ‚кордонів’ розглядається у фокусі мультидисциплінарних студій, в контексті процесів глобалізації²; кордони ідентичностей, народів та держав;³ тема кордону та мігрантів, представлена і у художній літературі⁴.

¹ Городиська О.М. *Концепт роздоріжжя: досвід людини як стан переходу. Людина/світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції*, „Практичні студії”: матеріали 3-го міжнар. наук.-метод. семінару, 4–6 травня 2023 р. Харків: Харків. політехн. ін-т 2023, с. 19.

² Albrow M. *Globalization*, [w:] *The Blackwell Dictionary Twentieth-Century Social Thought*, red W. Outhwaite, T. Bottom, Blackwell, Oxford 1993.

³ Donnan H., Wilson T.M. *Granice tożsamości, narodu, państwa*, tłum. M. Głowacka-Grajper, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

⁴ Чернишова С.О. *Дискурс міграції в художній прозі США початку XXI століття*. Київ 2024.

Розмитість кордонів як наслідок глобалізаційних процесів

З одного боку, кордони розмежовують простір держав, визначають межі ідентичностей – як реально існуючих територіальних, так і постійно конструйованих символічних, формують культурно-цивілізаційний код народу⁵; а з іншого боку, піддаються впливу глобалізаційних процесів, внаслідок чого відбувається послаблення прикордонного контролю, які ще донедавна становили бар'єр для людей, капіталу та ідей. Це означає, що сучасне сприйняття державних кордонів стосується не лише змін, що відбуваються у державних інституціях, а й в контексті редефініції громадянства, суверенності та ідентичності народів⁶.

Глобалізаційні процеси сприяють відкриттю кордонів, але ж все-таки не для всіх держав, тут варто згадати про категорію „європейськості” та, відповідно, „недоевропейськості”, яка відіграє істотну роль у кшталтуванні ідентичностей та перцепцій „іншого” й на західному кордоні колишнього радянського фронтиру, зокрема на польсько-білоруському та польсько-українському пограниччях. Ці та інші проблеми стали об'єктами низки досліджень – від політичної географії до культурної антропології – та не втрачають своєї актуальності й досі⁷. Г. Анзалдуа підкреслює, що все наше життя окреслене певним розмежуванням, а кордон протиставляє прикордонню. Кордон – це розмежувальна лінія, вузька смужка вздовж крутого обриву. Прикордоння – це неоднозначне і невизначене місце, створене емоційною реакцією на неприродний поділ⁸.

⁵ Верменич, Я.В. *Кордони та пограниччя в дискурсивному просторі соціогуманітаристики: теоретичні проєкції*. „Вісник національної академії України”, 2021, nr 7, с. 55

⁶ Balawajder, G. *Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa*. „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, t. 1, nr 1, s. 44.

⁷ Буйських, Ю. „Уявні” та „фантомні” кордони в антропологічній перспективі, „Українознавство” 2018, nr. 4, с. 127.

⁸ Anzaldua, G. *Borderlands/la frontera: The new mestiza* (2nd ed.). Aunt Lute Books 1999, с. 3.

Сучасне бачення кордону, за висновками Я. Верменич, ґрунтується на розрізненні *реальних* (міждержавних, міжетнічних, адміністративних та ін.) та *символічних* кордонів з урахуванням полісемантичності самого поняття „кордон”. Ю. Буйських окреслює *уявний* та *фантомний* вимір кордонів, де вивчається насамперед людське повсякдення. Дослідниця також підкреслює, що кордони та прикордоння є часто місцем напруги між індивідами та цілими спільнотами та не одне століття людство не може уникнути конфліктів та катастроф⁹.

Кордони та міграція

„Кордони” знаходиться у фокусі досліджень про міграцію, разом із переосмисленням переміщення людей в сучасному світі також і змінюється розуміння кордону як лінії, що розмежовує держави. У статті С. Чернишової „*Топос кордону у сучасному американському міграційному романі*” авторка підсумовує сучасні погляди на кордон, в яких розкривається його дискримінативна сутність та регресивна природа. Перетини кордону не є порушення чужих територій, а означають децентрування способу сприйняття світу, залучення і всотування нових досвідів, втручання тих історій і наративів, що вважалися не вартими уваги. Сьогоднішні дискусії про поділ фізичного простору уприсутнюють кілька основних проблем: нерелевантність кордону в контексті глобалізації та мобільності; подвійні стандарти перетину кордонів для бідних і забезпечених; внутрішній перерозподіл територій; громадянство і територіальна прив’язка; люди без громадянства і їхня просторова приналежність¹⁰.

У художніх текстах, у яких представлено процеси міграції, кордон та його перетин посідають одне з важливих місць. В цен-

⁹ Буйських, Ю. „Уявні” та „фантомні” кордони..., с. 131.

¹⁰ Чернишова, С. *Топос кордону у сучасному американському міграційному романі*. Літературний процес: методологія, імена, тенденції, 2023, (21), с.113, с. 114.

трі уваги таких творів перебувають біженці, нелегальні мігранти з тимчасовими візами, які за будь-яку ціну намагаються потрапити до заможних країн, то досвід переходу через лінію розмежування часто досить принизливий, а іноді навіть загрозливий для життя¹¹.

Виклад основного матеріалу. З початком війни українці були змушені покинути свої домівки та шукати безпеку, переходячи кордони інших держав. Найчастіше такою країною-захистом ставала Польща, яка приймала українських біженців і ставала однією з перших країн, до якої прибували українські громадяни. Кордони стали місцем скупчення великої кількості людей, які шукали порятунку свого життя та своїх близьких. Кордон в цих умовах перетворювався на лінію, за якою був інший мирний світ без бомб та інших загроз для існування. Тому у цьому дослідженні хочемо представити, яких додаткових відтінків значення набуває поняття ‚кордони‘ у зв’язку з трагічними подіями в Україні, як для українців, так і для поляків, та представити реконструкцію лексико-семантичних зв’язків цього поняття.

Актуальність дослідження полягає у відтворенні актуального асоціативного поля поняття ‚кордони‘ та його потенційної динаміки в умовах російсько-української війни. Відповідні завдання передбачають встановлення сучасних сприйняткових моделей аналізованого поняття через застосування вільного асоціативного експерименту, ідентифікацію його ядрових та периферійних показників.

Об’єктом дослідження є асоціативне значення поняття ‚кордони‘ в системі ціннісних координат українців та поляків. **Фактичним матеріалом** стали 210 різних реакцій, отриманих від українських респондентів та 82 різних реакції від польських респондентів різних соціальних груп впродовж жовтня та грудня 2022 року. Провідним методом, застосованим у роботі, став експериментальний – вільний асоціативний експеримент, а також аналіз отриманих результатів та подальший синтез для отримання об’єктивних уза-

¹¹ Чернишова, С. *Топос кордону...*, с. 112.

гальнень про семантичну динаміку поняття ,кордони' під дією кризових факторів. Слово-стимул КОРДОНИ є одним із 50 слів нашого стимульного списку (надалі у тексті будемо вживати такий запис слова КОРДОНИ на позначення його як стимулу, що був застосований у нашому вільному асоціативному експерименті).

Лексичне значення слова ,кордон', зафіксоване у Тлумачному словнику української мови¹²: „Кордон – це: 1) межа, що розділяє території держав; 2) етнічні кордони”. В іншому словнику української мови *Горох*¹³ маємо таке тлумачення слова ,кордон': 1) лінія, що розділяє території сусідніх держав або умовна лінія, що розділяє суміжні території (області, володіння, ділянки і т. ін.); межа між чим-небудь; 2) те, що відділяє, відрізняє і т. ін. одне від одного, розмежовує що-небудь; є синонімом до слова *грань*; те, що обмежує поширення, вплив, розвиток чого-небудь; 3) прикордонна або інша військова сторожа.

Кордон визначається, як чітко визначена лінія з відповідними атрибутами, водночас кордон розглядається як зона переходу, межі, перехрестя¹⁴. Отже, ключовими для українського лексичного значення будуть компоненти ,межа', ,лінія, що розділяє', ,сторожа', ,зона переходу'.

У польському словнику¹⁵ слово ,кордон' має 4 компоненти значення: „1) лінія, яка закриває або розмежовує певний окреслений простір; 2) лінія поділу або чинники, які щось поділяють; 3) обмежений доступ або міра чогось дозволеного; 4) межа фізичних та психічних можливостей людини”. При зіставленні двох лексичних значень – українського та польського бачимо, що польський слов-

¹²Тлумачний словник української мови. Словник UA. Портал української мови та культури, <https://slovnkyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD> [dostęp: 27.10.2024].

¹³ Українські словники. Горох, <https://goroh.pp.ua> [dostęp: 27.10.2024].

¹⁴ Верменич, Я.В. *Кордони та пограниччя...*, с. 63.

¹⁵ *Słownik języka polskiego PWN*: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/granica.html> [dostęp: 27.10.2024].

ник фіксує поняття ,кордони' як межу фізичних та психічних можливостей людини.

В українському слововжитку спостерігаємо паралельність вживання термінів на позначення кордону таких, як ,*границя*', ,*фронтир*', ,*межа*'¹⁶. Найуживаніше поняття ,кордон' побутує як у широкому сенсі (,межа', ,перехід'), так і у вузькому, територіальному значенні (,границя'). Зробивши глибокий соціокультурний аналіз теми кордону та пограниччя Я. Верменич вказує, що з часів античної філософії, в якій поняття ,кордон' використовувалося для обґрунтування можливостей пізнання, та наявність різних геополітичних, гео економічних, геокультурних, геоінформаційних методологічних підходів зумовлює можливість репрезентації феномена кордонів та погранич як соціального та політичного конструкту, що детермінує навколишній простір, перетворюючи його на ареал комунікацій та взаємовпливів¹⁷.

У філософському вимірі кордон – це межа зіткнення свого й чужого, традиційного і специфічного, системного і хаотичного. Підтримання кордонів – базовий елемент функціонування будь-якої соціальної системи, яка прагне виокремлення із загального середовища та конструювання власної ідентичності. Репрезентуючи діалогічну гру свого і чужого, кордон реалізує продуктивну тенденцію усвідомлення власної самотності; він виконує захисні функції і відіграє роль обмежувального символу¹⁸.

У цьому дослідженні проаналізуємо поняття ,кордон' як слова-стимулу для психолінгвістичного аналізу. Для українських (222 особи) та польських (119 осіб) респондентів запропонували відповісти першим словом, яке спадає на думку, після прочитання слова-стимулу. КОРДОНИ були одним із слів-стимулів разом з такими стимулами як ВОЛОНТЕР, СОЛІДАРІСТЬ, ПОЛІТИКА, БЕЗПЕКА та ін. у ході вільного асоціативного експерименту. Дослі-

¹⁶ Верменич, Я.В. *Кордони та пограниччя...*, с. 58, 62.

¹⁷ Верменич, Я.В. *Кордони та пограниччя...*, с. 55.

¹⁸ Верменич, Я.В. *Кордони та пограниччя...*, с. 64.

дженнях проводилося наприкінці 2022 року. В результаті отримали реакції, що сформувати українське та польське асоціативне поле.

Семантичний аналіз українського асоціативного поля слова-стимулу КОРДОНИ

Перш за все аналізуючи структуру асоціативного поля – ядро та периферію, визначаємо найбільш актуальні складові асоціативного значення, що знаходять своє віддзеркалення у мовній свідомості українців. Найчастотнішою реакцією українського асоціативного поля є реакція на слово-стимул КОРДОНИ як *обмеження* з повторюваністю 12 разів. Наступними найчастотнішими реакціями є *країни 11* та *межі 11*. Всього асоціативному полі нараховуємо 112 різних реакцій, серед них 30 з різною кількістю повторювань та 82 – одиничні реакції. Структура асоціативного поля з ядром та найближчою периферією зображена на рис. 1.

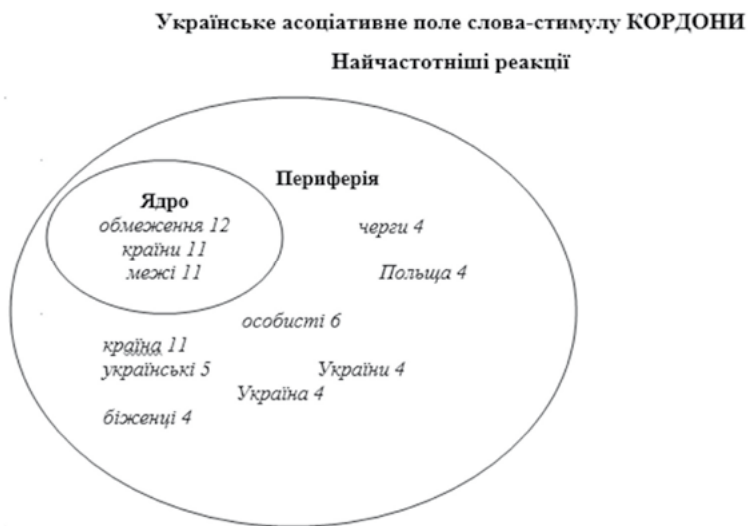

Рис. 1

Усі реакції асоціативного поля об'єднали у групи, які утворюють певний семантичний зв'язок. Таким чином виявили кілька семантичних груп формують реакції, які представляють **КОРДОНИ** як 1) обмеження; 2) символ суверенності держави; 3) дії, пов'язані з кордоном; 4) сферу якісних характеристик кордону; 5) атрибути кордонів та 6) реакції, позначені реаліями війни.

Кордони як обмеження руху закрито 1; замкнутий простір 1; заборона 1; бар'єр 1; клітка 1. Кордони як психологічне обмеження: *в голові 3; рамки 2; перешкода 1; ліміти 1; особисте 1; існують частіше за все в головах 1; лише у нашій голові 1; в тобі 1; власні кордони 1* або розуміння кордону як межі дозволеного – *не робити гріх 1.*

Кордони як символ суверенності держави – *це межа 4; держава 4; територія 3; території 1; границя 1; фільтри 1; контроль 1; держави 1; незалежної України 1; закон 1; безпека 1; неподільність 1; захищеність 1.*

Дії, пов'язані з кордоном. Найчастіше – *це перехід кордону (перетин 2; пересікти 1; переліт 1; перехід 1; прощання 1; швидке проходження 1; виїзд з України 1).* Захист кордону: *відстоювати 1; відновити 1; те, що не можна порушувати 1; захист 1; розширення 1.* Рідше асоціюється з відпочинком та подорожжю у час війни (*подорож 2; відпочинок 1; море 1; пригоди 1; побачити щось нове 1; можливості 1).*

Сфера якісних характеристик кордону. Поруч з реакціями, що окреслюють кордони, як елемент, що визначає державність – реакції *українські 5; 1991 року 3; закриті 2, сухопутні 1; відкриті 1; внутрішні та зовнішні 1; червоні 1; захищені 1; непорушні 1; непохитні 1; незламні 1; чіткі 1; стислі 1; відносимо сюди також реакцію, що визначає особистий внутрішній кордон – особисті 6.*

Окрему семантичну сферу формують реакції, які можна назвати **атрибутами кордонів**: *митниця 3; паспорт 3; цілісність 3, карта 2; суверенітет 2; незалежність 1; сусід 1; мапа 1; мова 1; лінії 1; стіна 1; лінія розмежування 1.*

Реакції, позначені реаліями війни – біженці 4; черги 4; війна 3; чужина 3; дім 2; люди 2; блокує 1; сльози 1; довго 1; ніч 1; сум 1; кров 1.

КОРДОНИ також асоціюються з такими країнами як Польща 4; Європа 1; тільки з Росією 1.

Польське асоціативне поле слова-стимулу КОРДОНИ

Трьома найчастіше повторюваними реакціями у польському асоціативному полі є держави (*państwa* 10); держава (*państwo* 8); країна (*kraj* 5), тобто в польській свідомості розуміння кордону, як межі, що відділяє держави є домінуючою. Всього в асоціативному полі 71 реакція, де 21 реакція з різною частотністю повторювань, а 50 – одиничні. Структура польського асоціативного поля представлена на рисунку 2.

Польське асоціативне поле формують реакції, які можна укласти у наступні семантичні поля: 1) реакції із геополітичним значенням; 2) кордони як атрибут суверенності держави; 3) кордони як обмеження; 4) дії, пов'язані з кордоном; 5) сфера якісних характеристик кордону.

Польське асоціативне поле слова-стимулу GRANICE

Найчастотніші реакції

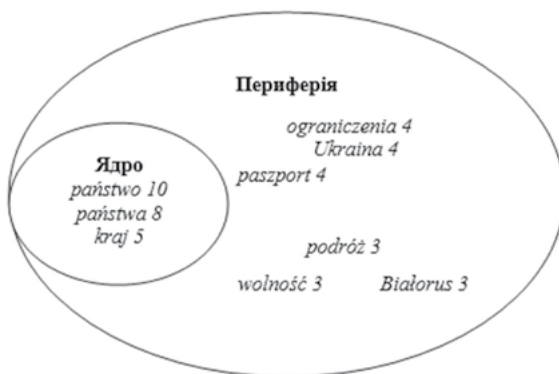

Рис. 2

Семантична сфера, яка об'єднує **реакції із геополітичним значенням** та мають найвищу частотність у польському асоціативному полі: держави (*państwa 10*); держава (*państwo 8*); країна (*kraj 5*); країни (*kraje 4*); простір (*obszar 2*); зона (*strefa 1*); прикордонна зона (*strefa graniczna 1*).

Кордони як атрибут суверенності держави: паспорт (*paszport 4*); черга (*kolejka 2*); карта (*mapa 2*); стіна (*mur 2*); митник (*celnik 1*), шлагбаум (*szlaban 1*), прикордонна охорона (*straż graniczna 1*); мито (*cło 1*); колючий паркан (*plot kolczasty 1*); стовпи (*stupki 10*); право (*prawo 10*).

Кордони як обмеження теж присутні в польському асоціативному полі: Covid 1; бар'єр (*bariera 2*); обмеження (*ograniczenia 4*). Кордони асоціюються з проблемами та кризою (*kryzys 1; problemy 1*). Розуміння кордону, як того, що обмежує свободу: неволя (*niewola 1*), обмеження свободи (*ograniczenie wolności 1*); перетинати не можна (*przekraczać nie można 1*). Найвні реакції *Ukraina 4, Białoruś 3*.

Дії, пов'язані з кордоном: подорож (*podróż 3*); контроль (*kontrola 3*); виїзд (*wyjazd 1*); перехід (*przejście 1*); проходити (*przekraczać 1*); розбори (*rozbiory 1*). Сюди також можемо віднести реакції, що називають певні **функції кордонів**: безпека (*bezpieczeństwo 3*); свобода (*wolność 3*); незалежність (*niepodległość 1*); недоторканість (*nietykalność 1*); комфорт (*komfort 1*); захист (*obrona 1*); можливості (*możliwości 1*).

Сфера якісних характеристик кордону: кордони держави (*granice państwa 1*); захисні кордони (*granice zachowawcze 1*); польсько-українські (*polsko-ukraińskie 1*); встановлення (*ustalenia 1*); не існують (*nie istnieją 1*). Значна частина реакцій присвячена опису кордонів як межі психічних можливостей людини: особисті (*osobiste 2*); ціннісні (*wartościowe 1*); емоційні кордони (*granice emocjonalne 1*); пристойність (*przyzwoitości 2*); асертивність (*asertywność 1*); емоційні (*emocjonalne 1*); персональні (*personalne 1*); розуму (*rozsądku 1*).

Отже, семантичний аналіз українського та польського асоціативного поля виявив багато спільних ознак реагування на слово-стимул КОРДОНИ. Реакції, які наповнюють два асоціативні поля мають схожі семантичні зв'язки, де кордони розуміються як певні обмеження, зокрема руху або ж психологічні обмеження. Спільні зв'язки утворюють реакції, що позначають дії, пов'язані з кордонами, якісну оцінку кордонів та кордони як атрибут державності. Відрізняє наявність реакцій, що передають реалії війни в українському асоціативному полі: *біженці 4; війна 3; чужина 3; блокпост 1; сльози 1; ніч 1; сум 1; кров 1*. А у польському асоціативному полі більше реакцій, що визначають психологічні кордони людини: (*wartościowe 1*); емоційні кордони (*granice emocjonalne 1*); асертивність (*asertywność 1*); емоційні (*emocjonalne 1*) тощо. Варто підкреслити, що й лексичне значення, представлене у Словнику польсько мови PWN має одне з визначень кордонів як межі фізичних та психічних можливостей людини та є наявним і в асоціативному полі. Такого типу реакції значно рідше з'являються в українському асоціативному полі та ще поки не фіксуються українськими тлумачними словниками.

Цікавою замальовкою того, яку функцію відігравали кордони на початку війни, записана у Словнику війни¹⁹. Одна зі статей словника фіксує важливий феномен кордону як місця зустрічі та вияву солідарності європейців, а найбільше поляків. У цій друкованій праці знаходимо коротку історію польської жінки Беати під назвою „Любов”, є однією з 76 інших коротких історій, які описують переживання людей на початку повномасштабного вторгнення в Україну:

Я працюю в школі. Заміжня, але всередині така була порожнеча. Коли росія на вас напала, я взяла вихідні й поїхала на кордон. Роблю людям чай, какао, годую супом. У перший день познайомилась з Любов'ю. До речі, як це прекрасно, що у вашій мові є таке ім'я, у польській нема імені Мілосьць. Так от, приїхала Любов, вийшла

¹⁹ Сливинський О. *Словник війни*, Харків. Віват 2023, 224 с.

сама з маршрутки і заплакала. Я підійшла й просто її міцно обійняла. Ми так стояли хвилин десять. Плакала вдвох мовчки. Потім я збрала для неї пакуночок з їжею, і вона поїхала далі”²⁰.

Ця історія розкриває розуміння кордону як лінії вияву доброти та допомоги, як лінія, що розмежовує війну та мир, страх та небезпеку.

Висновки

Постійний розвиток мови спричинює утворення нових асоціативних зв'язків між словами. Дані асоціативного експерименту завжди мають новизну, оскільки демонструються актуальний стан свідомості мовців, вносять нові смисли та розуміння поняття у зв'язку з сучасним сприйняттям дійсності та впливом різноманітних подій на свідомість людей. Результати асоціативних експериментів фіксують такі зміни та унаочнюють нові асоціативно-семантичні поля слів. Події, які відбуваються у світі, країні, суспільстві, індивідуальний життєвий досвід, все це впливає на наше розуміння, бачення та вербалізацію світу. Асоціативне значення представленого поняття ‚кордони’ несе в собі ‚тінь війни’ і її вплив на мовну картину світу українців та поляків. Наш мовний матеріал розкриває нові нюанси асоціативного значення, які позначені реальністю російсько-української війни. Ситуація, що панує в Україні, показує, що кордон все більше розглядається, як безпечна межа; лінія, що розмежовує мир та війну, безпеку та загибель та ін.

Як і в українському, так і у польському асоціативному полі кордони асоціюються, як межа, що розділяє держави, так і межа в стосунках (особисті кордони). Кордон як місце зустрічі українців та поляків, як міст взаємодопомоги та співчуття. Кордони в асоціативному значенні представлені 1) як захист від війни, від впливу „чужого”; 2) як перешкода та обмеження вільного руху; 3) як межа

²⁰ Сливинський О. *Словник війни...*, с. 129.

у людських стосунках; 4) кордони, як ті, що визначають межі окресленого простору та ті, які існують у голові.

Спільними для українського та польського асоціативного поля є реакції *Україна*, яка повторюється 4 рази та польська реакція *Ukraina* також з частотністю 4, *держава* 4 (в українському асоціативному полі); *państwo* 6 (в польському асоціативному полі); *paszport* 3 (*paszport* 4); *podróż* 2 (*podróż* 3); *zaxyst* 1 (*obrona* 1); *bezpeka* 1 (*bezpieczeństwo* 2); *чepги* 4 (*kolejka* 2); *обмеження* 12 (*ograniczenia* 4); *контрoль* 1 (*kontrola* 3); *країна* 11 (*kraj* 4); *перекiтму* 1 (*przekraczać*); *бар'єр* 1 (*bariera* 1).

Ми бачимо, як на наших очах змінюються підходи до розуміння функцій кордонів. В умовах війни кордони все більше виконують завдання безпеки держави, тому їх роль як лінії безпеки зростає. Наше дослідження розкриває сучасне психолінгвістичне розуміння 'кордону' в контексті війни, де його перетин не означає пошуку кращого життя, заробітку, знаходження нових можливостей, а кордону як лінії безпеки та порятунку життя.

Bibliografia

- Albrow M., *Globalization*, [w:] *The Blackwell Dictionary Twentieth-Century Social Thought*, red W. Outhwaite, T. Bottom, Blackwell, Oxford 1993.
- Anzaldúa G., *Borderlands/la frontera: The new mestiza* (2nd ed.). Aunt Lute Books 1999.
- Balawajder G., *Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, t. 1, nr 1, s. 44–56.
- Brown K. A., *Biography of No Place: From Ethnic Borderland to Soviet Heartland*, Harvard University Press 2005.
- Buiskiykh Yu., „Uiaвni” та „fantomni” kordony v antropolohichnii perspektyvi, „Ukrainoznavstvo” 2018, nr 4, s. 122–135. [Буйських Ю., „Уявні” та „фантомні” кордони в антропологічній перспективі, „Українознавство” 2018, nr 4, с. 122–135].
- Chernyshova S.O., *Dyskurs mihratsii v khudozhnii prozi SShA pochatku KhKhI stolittia*. Kyiv: Vadeks 2024. [Чернишова С.О., *Дискурс міграції в художній прозі США початку ХХІ століття*, Київ. 2024].
- Chernyshova S., *Topos kordonu u suchasnomu amerykanskomu mihratsiinomu romani*, „Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii” 2023, nr 21,

- s. 112–120 [Чернишова С., *Топос кордону у сучасному американському міграційному романі*, „Літературний процес: методологія, імена, тенденції” 2023, nr 21, с. 112–120].
- Donnan H., Wilson T.M., *Granice tożsamości, narodu, państwa*, tłum. M. Głowacka-Grajper, Kraków 2007.
- Follis S., *Building Fortress Europe. The Polish-Ukrainian Frontier*, University of Pennsylvania Press, 2012.
- Horodyska O.M., *Kontsept rozdorizhzhia: dosvid liudyny yak stan perekhodu*, “Liudyna/svit na rozdorizhzhii: tekhnolohii, resursy, sotsialni instytutsii. Praktychni studii: materialy 3-ho mizhnar. nauk.-metod. seminaru, 4–6 travnia 2023 r., Kharkiv 2023 [Городиська О.М., *Концепт роздоріжжя: досвід людини як стан переходу*, “Людина/світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції, „Практичні студії”: матеріали 3-го міжнар. наук.-метод. семінару, 4–6 травня 2023 р. Харків 2023].
- Słownik języka polskiego PWN*: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/granica.html> [dostęp 20.10.2024].
- Slyvynskiy O., *Slovyk viiny*, Kharkiv 2023 [Сливинський О., *Словник війни*, Харків 2023].
- Tlumachnyi slovnyk ukraïnskoï movy. Slovnyk UA. Portal ukraïnskoï movy ta kultury. (online) <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD> [Тлумачний словник української мови. Словник UA. Портал української мови та культури, <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD> [dostęp: 27.10.2024].
- Ukrainski slovnyky. Horokh*. (online): <https://goroh.pp.ua> *Українські словники. Гопох*, <https://goroh.pp.ua> [dostęp: 27.10.2024].
- Vermenych Ya. V., *Kordony ta pohranychchia v dyskursyvnomu prostori sotsiohumanitarystyky: teoretychni proiektzii*, „Visnik Nacionalnoï Akademii Nauk Ukrainy” 2021, nr 7, s. 55–70 [Верменич Я.В., *Кордони та пограниччя в дискурсивному просторі соціогуманітаристики: теоретичні проєкції*, „Вісник національної академії України” 2021, nr 7, с. 55–70].

Borders in the Ukrainian and Polish Psycholinguistic Perspective

This article provides a semantic analysis of the associative fields of Ukrainian and Polish respondents of the concept of ‚borders’ as a stimulus word. The reactions included in the associative fields were obtained by the method of a free associative experiment after a full-scale Russian invasion of Ukraine. The concept of the border is considered as a complex phenomenon that is studied from different perspectives – migration,

geopolitics, anthropology, history and linguistics. Semantic analysis of the Ukrainian and Polish associative fields revealed many common signs of response to the word-stimulus BORDERS. Reactions that fill two associative fields have common semantic connections, where boundaries are understood as certain constraints, separate movements, or psychological constraints. Common connections form reactions that denote actions related to borders, a qualitative assessment of borders, and an understanding of borders as an attribute of statehood. Different is the presence of reactions that convey the realities of war in the Ukrainian associative field: *refugees 4; war 3; foreign land 3; checkpoint 1; tears 1; night 1; sadness 1; blood 1*; and in the Polish associative field there are more reactions that determine *psychological boundaries: (wartościowe 1); emotional boundaries (granice emocjonalne 1); assertiveness (asertywność 1); emotional boundaries (emocjonalne 1)*, etc.

Keywords: borders, associative field, associative experiment, language consciousness, war